

De aculeaten van een aantal gebieden in N.-O. Twente

4 De Noordelijke Manderheide

Harry Pijfers

In de gemeente Tubbergen, tegen de Duitse grens aan, ligt het dorp Mander. Links van de weg Mander-Ülsen, net voor de grens, strekt zich een groot bos- en heidegebied uit (Ac.252-497 en 253-497) met Jeneverbesstruiken, *Calluna*-velden, naaldbomen, berken en eiken. Hier bevindt zich ook een grote populatie van het Vliegend hert.

In deze Noordelijke Manderheide bevinden zich twee enorme cirkels, de zogenaamde Mandercirkels of de cirkels van Jannink genoemd. In de twintiger jaren van de vorige eeuw kocht de rijke textielfamilie Jannink-van Heek grote stukken van deze Noordelijke Manderheide op. Zoon Gerhard was in 1924 afgestudeerd als scheikundig ingenieur en reisde daarna naar Amerika en Canada om daar de moderne landbouw te bestuderen. In 1929 legde hij in de Manderhei twee grote cirkelvormige akkers aan met een doorsnee van 380 en 340 meter. Nieuw was dat hij deze akkers spiraalvormig ging ploegen, waardoor de ploeg niet steeds gekeerd hoefde te worden en dus veel tijd kon worden bespaard. Aanvankelijk werden haver, rogge en aardappelen verbouwd, alles bemest volgens de indertijd modernste inzichten met vooral chilisalpeter, later werd het de veel drijfmest verslindende mais.

De cirkels waren niet alleen een landbouwkundig experiment, maar ze fungeerden tevens als een natuurlijk baken voor het luchtverkeer, in luchtvaartkringen werden ze de BH. van Jannink genoemd. In de loop der jaren verdween de landbouw en in 1991 besloot de familie Jannink het gebied over te dragen aan het Overijssels Landschap. Deze Overijsselse natuurbeschermingorganisatie wilde het gebied teruggeven aan de natuur: het zogenaamde Natuurontwikkelingsproject tot herstel van de Noordelijk Manderheide, waarvan de 2 cirkels deel uit maken. Het geheel zou een aaneengesloten natuurgebied van zo'n 300 ha. moeten worden. De bodem werd verschaald door de humusrijke bovenlaag af te graven (zo'n 70.000 kubieke meter !). Omdat de cirkels dreigden te verdwijnen werd de hulp ingeroepen van de kunstenaar Paul de Kort, die gefascineerd was door cirkels en spiralen: de cirkels konden behouden blijven, doordat ze Kunst mochten worden: de vormen en patronen van beide cirkels zijn geïnspireerd door het ritme van ploegen, zaaien en oogsten.

De grootste cirkel bevat een heuvel, beplant met Jeneverbessen en is omgeven door een diepe greppel, terwijl de westelijke cirkel is omzoomd door een wal. In het midden bevindt zich een

spiraalvormig labrynt, de wal en de greppel vormen een ideale nestplaats voor talrijke aculeaten. Een 200 meter lang pad verbindt de beide cirkels.

De bedoeling om de heide terug te krijgen is nog lang niet gerealiseerd: in 2005 zijn er al wel grote plekken met bloeiende *Calluna*, vooral in de oostelijke cirkel, maar er is ook veel opslag van berken.

De Mandercirkels blijken met hun schrale, zandige bodem een ideale plek voor veel angeldragers. Tijdens de zomerbijeenkomst van de N.E.V. in Ootmarsum (13-15 juni 2003) werden in Noordelijke Manderheide 73 soorten aculeaten gevangen. Op de Manderheide is een scala aan biotopen te vinden, dat reikt van kaal zand tot opgaand eikenbos, van jonge heide tot pollen met gras en biezen. Opschietende berken wisselen af met grillige Jeneverbesstruwelen. Op tal van plaatsen komt de Zwarte toorts voor en braam, Canadese fijnstraal, Akkerviltkruid, Kale jonker, Akkerdistel, Speerdistel, kamille, diverse kruiskruidsoorten, Boerenwormkruid, Zandblauwtje en Hazenpootje.

Mijn vrouw en ik hebben de Manderheide en vooral de beide cirkels enkele malen bezocht en hebben de volgende aculeaten gevangen:

CHRYSIDIDAE	SPHECIDAE	<i>Andrena fuscipes</i>
<i>Chrysis ignita</i>	<i>Ammophila pubescens</i>	<i>Andrena nigriceps</i>
<i>Hedychrum nobile</i>		<i>Apis mellifera</i>
<i>Hedychrum rutilans</i>	CRABRONIDAE	<i>Bombus sylvestris</i>
	<i>Cerceris arenaria</i>	<i>Bombus terrestris</i>
MUTILLIDAE	<i>Cerceris quadricincta</i>	<i>Colletes daviesanus</i>
<i>Myrmosa atra</i>	<i>Cerceris quinquefasciata</i>	<i>Colletes succinctus</i>
	<i>Cerceris rybyensis</i>	<i>Dasypoda hirtipes</i>
TIPHIIDAE	<i>Crabro cribrarius</i>	<i>Epeolus cruciger</i>
<i>Tiphia femorata</i>	<i>Crabro peltarius</i>	<i>Halictus confusus</i>
	<i>Crabro scutellatus</i>	<i>Halictus rubicundus</i>
POMPILIDAE	<i>Crossocerus quadrimaculatus</i>	<i>Halictus tumulorum</i>
<i>Anoplius infuscatus</i>	<i>Crossocerus vagabundus</i>	<i>Heriades truncorum</i>
<i>Anoplius viaticus</i>	<i>Crossocerus wesmaeli</i>	<i>Hylaeus annularis</i>
<i>Episyron rufipes</i>	<i>Diodontus minutus</i>	<i>Lasioglossum fulvicorne</i>
<i>Priocnemis parvula</i>	<i>Lindenius albilabris</i>	<i>Lasioglossum leucozonium</i>
	<i>Lindenius panzeri</i>	<i>Macropis europaea</i>
VESPIDAE	<i>Mellinus arvensis</i>	<i>Nomada goodeniana</i>
<i>Eumenes pedunculatus</i>	<i>Mimesa equestris</i>	<i>Nomada lathburiana</i>
<i>Vespa crabro</i>	<i>Philanthus triangulum</i>	<i>Nomada marshamella</i>
<i>Vespula germanica</i>	<i>Psenulus fuscipennis</i>	<i>Nomada ruficornis</i>
<i>Vespula rufa</i>	<i>Tachysphex obscuripennis</i>	<i>Nomada rufipes</i>
<i>Vespula vulgaris</i>	<i>Tachysphex pompiliformis</i>	<i>Nomada succincta</i>
	APIDAE s.l.	<i>Panurgus calcaratus</i>
	<i>Andrena dorsata</i>	<i>Sphecodes albilabris</i>
	<i>Andrena flavipes</i>	<i>Sphecodes miniatus</i>
		<i>Sphecodes monilicornis</i>

Om het verhaal volledig te maken hebben we een lijst bijgevoegd van de soorten, verzameld door deelnemers aan het zomerkamp van de N.E.V. 2003 in Ootmarsum (Cuppen & Vorst 2004), die wij (nog) niet gevangen hebben.

CHRYSIDIDAE	<i>Lasius niger</i>	POMPILIDAE
<i>Elampus panzeri</i>		<i>Arachnospila anceps</i>
<i>Holopyga amoenula</i>	MUTILLIDAE	<i>Arachnospila spissa</i>
<i>Holopyga generosa</i>	<i>Smicromyrme rufipes</i>	<i>Caliadurgus fasciatellus</i>
FORMICIDAE	TIPHIIDAE	<i>Dipogon subintermedius</i>
<i>Formica fusca</i>	<i>Methocha ichneumonides</i>	<i>Pompilus cinereus</i>
<i>Formica sanguinea</i>		<i>Priocnemis minuta</i>

VESPIDAE

Ancistrocerus parietinus
Dolichovespula media
Dolichovespula norwegica
Dolichovespula sylvestris
Symmorphus gracilis

SPHECIDAE

Ammophila campestris
Ammophila sabulosa
Podalonia affinis

AMPULICIDAE

Dolichurus corniculatus

CRABRONIDAE

Astata boops
Cerceris quadrifasciata
Crossocerus exiguus
Crossocerus ovalis
Dryudella pinguis
Dryudella stigma
Ectemnius continuus
Harpactus lunatus
Harpactus tumidus
Lestica subterranea
Lindenius pygmaeus
Miscophus ater
Miscophus concolor
Oxybelus argentatus

Oxybelus bipunctatus
Oxybelus mandibularis
Oxybelus uniglumis
Psenulus concolor
Tachysphex unicolor

APIDAE s.l.

Andrena nigroaenea
Andrena wilkella
Lasioglossum lucidulum
Lasioglossum sexstrigatum
Sphecodes ephippius
Sphecodes puncticeps

Literatuur

Cuppen, J.G.M. & O. Vorst, 2004. Entomofauna van Noordoost-Twente. Verslag van de 158e zomerbijeenkomst te Ootmarsum. - Entomologische Berichten 64: 188-208.